

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASIDA INSON HUQUQLARINING KAFOLATLARIGA E‘TIBOR

Mo‘minjonov Bobur Qobiljon o‘g‘li

Toshkent davlat yuridik universiteti

“Ommaviy axborot vositalari huquqi” bo‘limi magistranti

E-mail: boburmominjonov@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mustaqil davlatning asosiy vazifalaridan biri o‘z fuqarolarining demokratik huquq va erkinliklarini ta‘minlash va kafolatlashdir. Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida inson huquqlari va erkinliklari ta‘minlanganlik darajasi, inson huquq va erkinliklari borasida davlatning o‘z ichki kafolatlari va xalqaro huquqiy kafolatlari, yuridik hamda ijtimoiy kafolatlarining huquqiy asoslari taxlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: davlatning o‘z ichki kafolatlari, xalqaro huquqiy kafolatlari, yuridik kafolatlari, ijtimoiy kafolatlar.

Insonlarning huquq va erkinliklarining eng muhimi, Konstitutsiyada belgilangan huquq va erkinliklarni kafolatlash, ya‘ni amalga oshirishini ta‘minlashdir. Buning uchun mukammal tizim yaratilishi zarur. Huquq va erkinliklarning kafolatlari Konstitutsiyada belgilangan huquq va erkinliklarni ta‘minlashni nazarda tutuvchi huquq normalari va maxsus mexanizmdan iborat bo‘ladi. Konstitutsiyada huquqiy normalar belgilansa-da, ularning amalga oshirishini ta‘minlovchi mexanizm bo‘lmasa, bu huquq va erkinliklar qog‘ozda qolib ketaveradi.

Huquq va erkinliklarni ta‘minlash masalasi jamiyatni rivojlantirishdagi ustuvor vazifa deb qaralishi, inson huquqlari va erkinliklarini so‘zda yoki qog‘ozda emas,

amaliy hayotda joriy qilish zarurligi haqidagi birinchi Prezidentimiz fikrlari²¹ huquq va erkinliklarni ta'minlash muhim ekanligi ta'kidlangan.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi inson huquqlarini xalqaro normalarga mos qilib o'rnatar ekan, ularni kafolatlashga ham alohida e'tibor qaratgan va uni doimiy takomillashtirib kelmoqda.

Konstitutsiyamizning o'zida inson huquqlari va erkinliklarining kafolatlari uchun alohida X-bob ajratilganligining o'zi kafolatga kuchli e'tibor berilganligini ko'rsatadi. Agar e'tibor beradigan bo'lsak boshqa davlatlarning Konstitutsiyasida ushbu kafolatlar uchun alohida bob ajratilmagan.

Inson huquqlari va erkinliklarining kafolatlari ikki ko'rinishi mavjud:

1. Davlatning o'z ichki kafolatlari.
2. Xalqaro huquqiy kafolatlar.

Inson huquqlari va erkinliklari kafolatlari institutlari tizimiga ahamiyati ortib borayotgan Ombudsman ya'ni, Oliy Majlisning inson huquqlari bo'yicha vakilini va Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Milliy markazini kiritish mumkin.

Inson huquq va erkinliklari kafolatlari malakali yuridik xizmat va malakali himoyachi (advokat) xizmatidan to'liq ravishda konstitutsiyaviy, jinoiy, fuqaroviy va ma'muriy ishlarda foydalanish imkoniyatida namoyon bo'ladi. Bu tushuncha O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 116-moddasi 2-qismida “Tergov va sud ishini yuritishning har qanday bosqichida malakaliy yuridik yordam olish huquqi kafolatlanadi” deb aniq ko'rsatilgan.

Huquq va erkinliklarning kafolatlari bo'lib, ularni buzganlik uchun javobgarlik belgilangan. Bunda asosan hokimiyat vakillari va mansabdor shaxslarning javobgarligi haqida alohida to'xtalib o'tish zarur. Odatda, bunday javobgarlik umumiy xarakterga ega bo'lib, u O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi Kodeks va Jinoyat Kodeksining tegishli moddalarida aniq ifodalangan.

Xalqaro-huquqiy kafolatlar to'g'risida gapiradigan bo'lsak, bu holat xalqaro ommaviy huquq tomonidan tartibga solinishini eslashimiz lozim.

²¹ I.A.Karimov O'zbekistonda demokratik o'zgarishlarini yanada chiqkrashtirish va fuqarolik jamiyati asoslarini shakllantirishning asosiy iynalishlari. – T: Ўзбекистон, 2002.- 21-бем.

Ikkinchi jahon urushigacha davlat va shaxs o'rtasidagi munosabatlar, asosan, davlat miqyosida hal etilgan. Totalitar tuzumlarining yemirilishi natijasida jahon jamoatchiligining e'tiborini inson huquqlari va erkinliklarining kafolatlanishi o'ziga qaratdi. Bular BMTning Ustavida, 1948 yil 10 dekabrda qabul qilingan "Inson huquqlari to'g'risidagi Deklaratsiya"da, Inson huquqlari to'g'risidagi 1966 yilgi xalqaro Paktlarda o'z ifodasini topgan. Bu xalqaro hujjatlarda insonning global muammolari huquqiy jihatdan keng yoritilgan. Inson huquqlarining xalqaro himoyasini hozirda BMT va uning tegishli maxsus tashkilotlar amalga oshirmoqda. Ular Yevropa Kengashi tomonidan 1950-yilda qabul qilingan "Inson huquqlari himoyasi va asosiy erkinliklari to'g'risida"gi Yevropa Konvensiyasiga asosan ish olib borishadi. Agarda fuqaro o'z huquqi himoyasi yuzasidan o'z davlatidan yordam olmasa, unda inson huquqlari bo'yicha Yevropa sudiga murojaat qilishi mumkin.

Konstitutsiyamizning 43-moddasida "Davlat fuqarolarning Konstitutsiya va qonunlarda mustahkamlangan huquqlari va erkinliklarini ta'minlaydi" deb anik belgilangan. Ushbu modda Konstitutsiyaviy prinsiplarning asosi, o'zagi, xarakterini ifodalagan bo'lib, unda inson manfaatlariga xizmat qilish, erkinlik kafolati, davlatning ijtimoiy maqsadi va asl g'oyasi aks etgan.

O'zbekiston mustaqillikka erishilgach, umuminsoniy qadriyatlarni tiklash va demokratik jamiyat qurish yo'ldan borishda inson erkinligiga, jamiyat va davlatning birligida insonning tutgan o'rnini yuksak baholashga katta ahamiyat berildi. Demokratik davlatda jamiyat a'zolari huquq va erkinliklarining kafolatlari doimiy harakatdagi mexanizm singari bo'lmog'i lozim. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining mazmunida davlat fuqaroning huquq va erkinliklarini ta'minlashga, jamiyat uchun xizmat qilishga butun kuchini safarbar etishi lozimligi haqidagi g'oyalar mavjud.

Konstitutsiyamizning 19-moddasida "hech kim sud qarorisiz fuqarolarni huquq va erkinliklaridan mahrum etishga yoki ularni cheklab qo'yishga haqli emas" deb belgilangan. Bu esa agar javobgar bo'lsa, hattoki, davlat organlarini ham sud-huquqiy javobgarlikka tortish mumkinligini bildiradi. Kafolat tizimida iqtisodiy omil muxim

ahamiyatga egadir. Chunki iqtisodiy hayot qanchalik farovon bo‘lsa, huquqning amaldagi kafolat sifati shunchalik yuqori bo‘ladi. Bularning hammasi davlatning Konstitutsiyasi bilan belgilanadi va kafolatlanadi.

Konstitutsiyamizning 44-moddasida "Har bir shaxsga o‘z huquq va erkinliklarini sud orqali himoya qilish, davlat organlari, mansabdor shaxslar, jamoat birlashmalarining g‘ayriqonuniy xatti-harakatlari ustidan sudga shikoyat qilish huquqi kafolatlanadi." deb belgilangan. Ushbu konstitutsiyaviy qoidaning asosiy mohiyati shundaki, fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlari buzilganda, u sud orqali himoya qilinadi. Insonlarga tegishli huquq va erkinliklar ko‘p qirrali xususiyatga egadir. Shaxsiy huquq va erkinliklar turkumiga misol uchun yashash huquqi, erkinlik huquqi, shaxsiy daxlsizlik huquqi kabilar kiradi.

Inson o‘z vijdon erkinligi va harakatida erkindir. Masalan Konstitutsiyamizning 24-moddasiga asosan, yashash huquqiga qilingan tajovuz eng og‘ir jinoyat deb topilishiga olib keladi. Har bir fuqaro o‘z harakatidan kelib chiqib, asosiy huquq va erkinliklarini qonun himoyasi orqali amalga oshirishi mumkin. Demokratik huquqiy davlatda Konstitutsiya tomonidan sud himoyasining berilishi bu juda katta ahamiyat kasb etadi. Buning o‘ta muhimligi Konstitutsiyamizning Muqaddimasida ham o‘z ifodasini topgan.

Konstitutsiyamizning 45-moddasida “Voyaga yetmaganlar, mehnatga layoqatsizlar va yolg‘iz keksalarning huquqlari davlat himoyasidadir” deb belgilangan. Aholining himoyaga muhtoj qatlamini alohida muhofaza qilish davlat siyosatining bosh yo‘nalishlaridan hisoblanadi. Chunki, O‘zbekistonning davlat qurilishi va iqtisodiyotini islox qilish dasturining besh tamoyillaridan biri - kuchli ijtimoiy himoya hisoblanadi.²²

O‘zbekiston davlat mustaqilligiga erishganidan so‘ng, yangi iqtisodiy sharoitga o‘tish davrida ijtimoiy himoya qilish dasturini yaratdi. Davlat asosiy bosh islohotchi sifatida tanilgani bois asosiy ijtimoiy himoya mexanizmlari ham davlat tomonidan yaratilishi o‘z vaqtida samara bera boshladi. Bu ijtimoiy siyosatda mamlakat

²² I.A.Karimov O‘zbekiston – bozor munosabatlariga o‘tishning o‘ziga xos yo‘li. – T.: O‘zbekiston.1993.- 42-43-betlar.

aholisining eng muhtoj qatlamlariga katta e'tibor berilmoqda. Yangi O'zbekistonni o'z hayotidan rozi, baxtli insonlar mamlakatiga, har tamonlama rivojlangan ijtimoiy makonga aylantirish, ushbu yo'nalishdagi islohatlarimizning asosiy maqsadidir²³. Mamlakatimizda yoshlarga oid siyosat davlat faoliyatining ustivor yo'nalishi ekanligi Konstitutsiyamizning 46-moddasiga ko'ra “Xotin-qizlar va erkaklar teng huquqlidir” deb belgilangan va Bu esa jamiyat a'zolari o'rtasidagi munosabatda fuqarolarning jinsidan qat'iy nazar, qonun oldida tengligini kafolatlaydi. Shuningdek, ularning hayotiy munosabatlarini tartibga soladi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, inson huquqlari va erkinliklari cheksiz davom etib boruvchi va takomillashib boradigan jarayonlardan bir hisoblanadi. Shu bois, inson huquqlariga oid normativ-huquqiy hujjatlarini har bir inson doimo o'rganib o'z qalbi va ongiga singdirishi, milliy o'zlikni anglashga hamda huquqiy insonparvar demokratik davlat va kuchli fuqarolik jamiyati shakllantirilishiga o'z xissasini qo'shmog'i kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Azizxo'jaev A.A. va boshq. Konstitutsiyaviy huquq (izohli lug'at).-T.: Akademiya, 2001.
2. I.A.Karimov O'zbekistonda demokratik o'zgarishlarini yanada chiqkrlashtirish va fuqarolik jamiyati asoslarini shakllantirishning asosiy yo'nalishlari. – T; O'zbekiston, 2002.
3. I.A.Karimov O'zbekiston – bozor munosabatlariga o'tishning o'ziga xos yo'li. – T.: O'zbekiston.1993.
4. Yangi O'zbekiston strategiyasi Sh.M.Mirziyoyev. – T.: 2021.
5. Saidov A, Sultonov S. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va inson huquqlari . – T.: “Adolat” 1998.

²³ Yangi O'zbekiston strategiyasi Sh.M.Mirziyoyev. – T.: 2021. – 199-bet.